

- Uvod • Paranoidna ličnost • Shizoidna ličnost • Shizotipalna ličnost • Histerična ličnost • Narcisoidna ličnost • Asocijalna ličnost • Granična ličnost • Izbjegavajuća ličnost
- Ovisna ličnost • Opsesivno-kompulzivna ličnost • Pasivno-agresivna ličnost • Dijagnoza
- Liječenje

Uvod

Poremećaji ličnosti su karakteristični po obrascima primanja, reagiranja i uspostavljanja međuodnosa koji su relativno fiksirani, neelastični i društveno loše prilagodljivi u različitim situacijama.

Svako ima karakteristične obrasce primanja i uspostavljanja međuodnosa sa drugim ljudima i događajima (to su crte ličnosti). Rečeno na drugi način, svi se ljudi nastoje nositi sa stresovima na svoj vlastiti način, ali koji se može ponavljati, npr. neki ljudi uvijek reagiraju na neugodnu situaciju tražeći tuđu pomoć. Drugi uvijek pretpostavljaju da mogu sami savladati problem. Neki ljudi umanjuju probleme, drugi ih preuveličavaju.

Premda su ljudi skloni da uvijek na tešku situaciju reagiraju na isti način, mnogi radije pokušavaju drugačijim pristupom, ako je njihova prva reakcija bila nedjelotvorna. Nasuprot tome, ljudi sa poremećajima ličnosti su tako tvrdi da se ne mogu adaptirati na realnost što oštećuje njihovu spličnost djelovanja. Njihovi loše prilagođeni obrasci mišljenja i ponašanja postaju očitima već u dobi ranog odrastanja, često i ranije, i obično potraju cijelog života. Obično imaju poteškoće u društvenim i međuljudskim odnosima i na radu.

Ljudi sa poremećajem ličnosti obično nisu svjesni da njihovo ponašanje ili obrasci mišljenja nisu odgovarajući - upravo suprotno, oni često vjeruju da su njihovi obrasci normalni i pravi. Često ih članovi obitelji ili društvene organizacije šalju po psihijatrijsku pomoć, jer njihovo neodgovarajuće ponašanje drugima uzrokuje poteškoće. Za razliku od toga, ljudi sa poremećajima sa tjeskobom muče sebe, a ne druge.

Moguće posljedice poremećaja ličnosti • Ljudi sa teškim poremećajima ličnosti

izloženi su velikom riziku da prihvate ponašanja koja mogu dovesti do fizičke bolesti, kao što su ovisnost o alkoholu ili drogama, samouništavajuće ponašanje, bezobzirno seksualno ponašanje, hipohondrija i sukob sa društvenim vrijednostima.

- Ljudi sa poremećajima ličnosti su ranjivi na psihijatrijske slomove uslijed stresa, vrsta psihijatrijskog poremećaja, npr. tjeskoba, depresija ili psihoza, ovisi djelomično o vrsti poremećaja ličnosti.
- Ljudi s poremećajima ličnosti rjeđe slijede propisani režim liječenja, čak kada ga i slijede, vjerojatnije je da će slabije reagirati na primijenjene lijekove nego što je normalno.
- Ljudi s poremećajima ličnosti često su slabo povezani sa svojim doktorima, jer odbijaju preuzeti odgovornost za svoje ponašanje ili se osjećaju prekomjerno sumnjičavima, zaslužnima ili potrebitima. Tada osoba može doktora okrivljavati, ne vjerovati mu i konačno ga odbaciti.

Poremećaji ličnosti uključuju ove tipove: paranoidni, shizoidni, shizotipalni, histrionični, narcistički, protudruštveni, granični, izbjegavajući (inhibirani), ovisni, opsesivno-kompulzivni i pasivno-agresivni. Poremećaj odvojenog identiteta, prije nazivan poremećaj višestruke ličnosti, je jedan potpuno drugačiji poremećaj.

Paranoidna ličnost

- Ljudi sa paranoidnom osobnošću projiciraju svoje vlastite sukobe i neprijateljstva na druge. Oni su u odnosima općenito hladni i udaljeni. Imaju sklonost da pronalaze neprijateljske i zlobne namjere u svakidašnjim, nedužnim pa čak i pozitivnim djelima drugih ljudi i reagiraju sa sumnjom na promjene situacija. Često je sumnjičavost razlog zbog kojega se drugi prema njima agresivno ponašaju ili ih odbacuju, što onda opravdava njihove izvorne osjećaje.

Oni koji imaju paranoidnu ličnost često poduzimaju pravna djelovanja protiv drugih, naročito ako se osjećaju opravdano ogorčeni. Ne mogu uvidjeti svoje vlastite uloge u nekom sukobu. Iako obično rade u relativnoj izolaciji, mogu biti znatno djelotvorani i samosvjesni.

Katkada su ljudi koji se već osjećaju udaljenima zbog svog defekta ili hendikepa (kao što je gluhoća) ranjiviji da razviju paranoidne ideje.

Shizoidna ličnost

- Ljudi sa shizoidnom osobnošću su uvučeni u sebe, povučeni i osamljeni. Emocionalno su hladni i društveno suzdržljivi. Najčešće se zabavljaju svojim vlastitim mislima i osjećajima i puni su straha od blizine i intimnosti sa drugima. Malo govore, predaju se sanjarenju i više vole teorijska razmišljanja nego praktička djelovanja. Uobičajeni mehanizam njihove borbe je maštanje.

Shizotipalna ličnost

- Ljudi sa shizotipalnom osobnošću, poput onih sa shizoidnom osobnošću, izdvojeni su društveno i emocionalno. Osim toga oni iskazuju neobičnosti mišljenja, shvaćanja i međusobnog saobraćanja. Dok su te neobičnosti slične onima u ljudi sa shizofrenijom, i dok se shizotipalna ličnost katkada nađe kod ljudi sa shizofrenijom prije nego se razbole, većina odraslih sa shizotipalnom osobnošću ne razviju shizofreniju. Neki ljudi ljudi pokazuju znakove magičnog mišljenja, ideja da određeno djelovanje može kontrolirati nešto potpuno sa time nepovezano, npr. osoba može vjerovati da će do nesreće doći u svakom slučaju ako prođe ispod ljestava ili da će drugima naškoditi ljutitim mislima. Ljudi se shizotipalnom osobnošću mogu imati i paranoidne ideje.

Histrionična (histerična) ličnost

- Ljudi sa histrioničnom (histeričnom) osobnošću upadljivo traže pozornost i ponašaju se dramatski. Zahvaljujući svom živom nastupu i stilu lako uspostavljaju veze, ali su one često površne. Emocije se često čine pretjeranima djetinjastima, a učinjene su da u drugih izazovi suosjećanje ili pozornost (često erotičnu ili seksualnu). Ljudi sa histrioničnom osobnošću skloni su izazivačkom seksualnom ponašanju ili da neseksualne odnose naprave seksualnima. Oni zapravo i ne moraju željeti spolni odnos, njihova zavodnička ponašanja često prikrivaju njihovu želju da budu ovisni i zaštićeni. Neki ljudi sa histrioničnom osobnošću su i hipohondri i da bi

privukli pozornost koju trebaju pretjeruju o svojim fizičkim problemima.

Narcisoidna ličnost

- Ljudi sa narcisoidnom osobnošću imaju osjećaj nadmoćnosti i pretjerano vjerovanje u svoju vlastitu vrijednost ili važnost, što psihijatri zovu "grandioznost". Ljudi sa tim tipom ličnosti mogu biti krajnje osjetljivi na neuspjeh, poraz ili kritiku, pa kad se nađu pred neuspjehom u pogledu ispunjenja svog visokog mišljenja o sebi mogu se lako razbjesniti ili postati jako depresivni. Budući da vjeruju kako su bolji u svojim odnosima sa drugim ljudima očekuju divljenje i često sumnjaju da im ostali zavide. Očekuju da imaju pravo na ispunjenje svojih potreba bez čekanja, iskorištavaju druge za čije potrebe ili vjerovanja misle da su manje važni. Njihovo ponašanje prema drugim osobama koje ih smatraju zauzetima samih sa sobom, osornima i sebičnima obično je napadačko.

Asocijalna (antidruštvena) ličnost

- Ljudi sa protivdruštvenom osobnošću (prije zvanom psihopatska ili sociopatska ličnost), od kojih su većina muškarci, pokazuju bezosjećajni neobzir prema pravima i osjećajima drugih. Koriste druge zbog materijalne dobiti ili osobnog zadovoljstva (za razliku od narcisoidnih ljudi koji misle da su bolji od drugih). Znakovito je da ti ljudi reagiraju na svoje sukobe razdražljivo i neodgovorno. Slabo podnose razočaranje i katkada su neprijateljski ili naprasiti.

Zbog problema i štete koju nanose ostalima svojim protivdruštvenim ponašanjem obično ne osjećaju grižnju savjesti ili krivnju. Štoviše, oni glatko pojednostavljaju svoje ponašanje i okrivljavaju druge. Njihove odnose prožimaju nepoštenje i prevara. Razočaranje i kažnjavanje rijetko kod njih uzrokuju promjenu ponašanja.

Ovi ljudi često su skloni alkoholizmu, ovisnosti o drogama, seksualnim nastranostima, čestom mijenjanju partnera i hapšenju. Skloni su propasti u svom poslu i seliti se iz jednog područja u drugo. Često u anamnezi imaju protivdruštveno ponašanje, zloupotrebu stvari, rastavu i fizičku zloupotrebu. Kao djeca su često bili emocionalno zanemareni i u razvojnoj dobi fizički zlostavljani. Ljudi sa protivdruštvenom osobnošću imaju kraće očekivano trajanje života od prosjeka, ali među onima koji ga prežive, stanje pokazuje sklonost smanjivanju ili stabiliziranju sa godinama.

Granična ličnost

- Ljudi sa graničnom osobnošću, od kojih su većina žene, nesigurni su u viđenju samih sebe, raspoloženjima, ponašanju i međusobnim odnosima (koji su često burni i intenzivni). Granična ličnost postaje očita u ranoj odrasloj dobi, ali se sa dobi prevalencija smanjuje. Ljudi sa poremećajem ličnosti često su u djetinjstvu bili lišeni odgovarajuće brige. Kao posljedica toga osjećaju se praznima, ljutitima i željnim brizi.

Kad ljudi sa graničnim poremećajem ličnosti osjećaju da se za njih brine, čine se osamljenima i napuštenima, često im treba pomoć zbog depresije, zloupotrebe tvari, poremećaja ishrane i lošeg postupanja u prošlosti. Međutim, kad se osjećaju napuštenima od voljene osobe njihovo se raspoloženje dramatski mijenja.

Često pokazuju neprimjerenu i jaku srdžbu koju prati ekstremna promjena njihovog pogleda na svijet, na sebe same i na druge, a kreće se od crnog na bijelo, od mržnje do ljubavi ili obratno, ali nikad nisu neopredijeljeni. Ljudi sa graničnim poremećajem ličnosti koji se osjećaju napuštenima i samima mogu se pitati postoje li oni uistinu (tj. ne osjećaju se stvarnima). Mogu postati očajnički lako razdražljivi, upuštajući se u nepromišljeno često mijenjanje partnera ili zloupotrebu droga. S vremena na vrijeme su tako udaljeni od stvarnosti da imaju kratke epizode psihotičkog mišljenja, paranoje i halucinacija.

Ljude sa graničnim poremećajem ličnosti obično vide obiteljski doktori, imaju sklonost čestog odlaženja doktoru sa ponavljanim krizama ili nejasnim pritužbama, ali često ne slijede preporuke za liječenje. Granični poremećaj ličnosti je i najčešći poremećaj ličnosti koji liječe psihijatri, jer ljudi sa tim poremećajem nemilosrdno traže da se neko za njih brine.

Izbjegavajuća ličnost

- Ljudi sa izbjegavajućom osobnošću preosjetljivi su na odbacivanje i boje se započeti odnose ili bilo što drugo novo zbog opasnosti od odbacivanja ih razočaranja. Ljudi sa izbjegavajućom osobnošću imaju jaku želju za ljubavlju i prihvaćanjem. Oni su otvoreno nesretni zbog svoje izolacije i nesposobnosti da imaju ugodan odnos sa drugima. Za razliku od

onih sa graničnom ličnosti, ljudi sa izbjegavajućom osobnošću ne odgovaraju na odbacivanje srdžbom, umjesto toga oni su sramežljivi i bojažljivi. Poremećaj ličnosti sa izbjegavanjem sličan je društvenoj fobiji.

Ovisna ličnost

- Ljudi sa ovisnom osobnošću prepuštaju važne odluke i odgovornosti drugima i dopuštaju da potrebe onih o kojima ovise prevladaju nad njihovim vlastitima. Nedostaje im samopouzdanja i osjećaju se jako nesigurni u svojoj sposobnosti da se o sebi brinu. Često negoduju da ne mogu donositi odluke i da ne znaju šta da rade ili kako da to rade. Neskloni su izraziti mišljenje, čak kad ih i imaju, zbog straha da će povrijediti ljude koje trebaju. Ljudi sa drugim poremećajima ličnosti često imaju oblička ovisne ličnosti, ali su te crte (osobine) obično skrivene izraženijim osobinama drugog poremećaja. Katkada ljudi sa dugotrajnim bolestima razvijaju crte ovisne ličnosti.

Opsesivno-kompulzivna ličnost

- Ljudi sa opsesivno-kompulzivnom osobnošću su vjerodostojni, pouzdani, sređeni i metodični ali se često ne mogu priviknuti na promjene. Oprezni su i analiziraju sva oblička problema što smeta odlučivanju. Premda su te crte u skladu sa zapadnim kulturnim standardima ljudi sa opsesivno-kompulzivnom osobnošću smatraju svoje odgovornosti tako ozbiljnima da ne mogu podnijeti pogreške i toliko pažnje obraćaju detaljima da ne ispunjavaju svoje dužnosti u potpunosti. Zato se takvi ljudi mogu zaplesti u načine izvršenja zadatka zaboravljajući njegovu svrhu. Njihov osjećaj odgovornosti čine ih tjeskobnima pa rijetki uživaju zadovoljstvo svojih postignuća.

Ljudi sa opsesivno-kompulzivnom osobnošću često mnogo postižu, naročito u znanostima i drugim područjima koja zahtijevaju intelekt u kojima su poželjni red i pozornost prema pojedinosti. Međutim, oni se mogu osjetiti odvojeni od svojih osjećaja i u nelagodi sa odnosima ili drugim situacijama u kojima im nedostaje kontrola, događaji su nepredvidivi ili se moraju osloniti na druge.

Pasivno-agresivna ličnost

- Ponašanja osobe sa pasivno-agresivnom (negativističkom) osobnošću imaju prikrivenu namjeru da druge kontroliraju ili kazne. Pasivno-agresivno ponašanje je često izraženo kao odugovlačenje, nedjelotvoranost i mrzovolja. Često se ljudi sa pasivno-agresivnom osobnošću slažu da izvedu zadatke koje zapravo ne vole napraviti i tada nastave jedva primjetno potkapavati te zadatke. Takvo ponašanje obično služi izražavanju sakrivenog neprijateljstva.

Dijagnoza

Doktor temelji dijagnozu poremećaja ličnosti na razotkrivanju loše prilagođenog mišljenja ili oblika ponašanja osobe. Ti oblici postaju sve očitiji jer se osoba tvrdoglavo opire da ih promijeni unatoč njihovim slabo prilagodljivim posljedicama.

Osim toga, doktor će vjerojatno primijetiti neodgovarajuću upotrebu mehanizama savladavanja, često zvanih mehanizmima odbrane. Dok svako nesvjesno koristi mehanizme odbrane, ljudi sa poremećajima ličnosti (osobnosti) koriste ih neprimjereno ili na nezrele načine.

Liječenje

Iako se načini liječenja razlikuju prema tipu poremećaja ličnosti, neki se opći principi mogu primijeniti na sve. Kako većina ljudi sa poremećajem ličnosti ne uviđa potrebu za liječenjem, motivacija često dolazi od nekog drugog. Ipak, osoba obično odgovara na podupirače ali snažno suočenje sa loše usklađenim posljedicama njihova mišljenja i oblika ponašanja. To je obično najdjelotvoranije kad dolazi od sebi jednakih ili od psihoterapeuta.

Terapeut ponovno i ponovno (opetovano) naglašava neželjene posljedice mišljenja i načina ponašanja osobe, katkada na ponašanje postavlja granice i ponavljano sukobljava osobu sa realnošću. Mnogo pomaže uključivanje obitelji osobe i često je bitno, budući da pritisak skupine može biti djelotvoran. Grupno i obiteljsko liječenje, grupni život u određenim mjestima boravka i sudjelovanje u terapijskim društvenim klubovima ili grupnoj samopomoći može pripomoći liječenju.

Ljudi s poremećajem ličnosti katkada imaju tjeskobu i depresiju za koje vjeruju da se može ublažiti lijekovima. Međutim, tjeskoba i depresija koje nastaju kao posljedica poremećaja ličnosti rijetko se mogu zadovoljavajuće ublažiti lijekovima, a takvi simptomi mogu biti dokaz da osoba poduzima neke zdrave samopretrage. Liječenje je često komplicirano zloupotrebom lijekova ili pokušajima samoubistva. Ako osoba ima drugi psihijatrijski poremećaj, kao što je velika depresija, fobija ili panični poremećaj, tada se mogu primijeniti lijekovi, premda će oni vjerojatno donijeti samo ograničeno olakšanje.

Promjena ličnosti traje dugo. Nijedno kratkotrajno liječenje ne može uspješno izliječiti poremećaj ličnosti, ali neke promjene mogu se postići brže nego druge. Bezobzirnost, društvena izolacija, manjak agresivnosti ili burni ispadi mogu reagovati na terapiju promjene ponašanja. Međutim, dugotrajna psihoterapija (liječenje razgovorom) koja ima cilj da pomogne osobi da razumje uzroke njene tjeskobe i prepozna njeno loše prilagođeno ponašanje ostaje kamen temeljac većine liječenja. Neki poremećaji ličnosti, npr. narcisoidni ili opsesivno-kompulzivni tipovi, najbolje se liječe psihoanalizom. Drugi, kao što su protudražtveni ili paranoidni tipovi rijetko odgovaraju na bilo koje liječenje.